

Jezične ideologije

Paul V. Kroskirty

PREUZETO IZ KROSKRITY, P. V. 2004. „Language Ideologies“. U *A Companion to Linguistic Anthropology*, ur. Alessandro Duranti. Oxford: Blackwell Publishing.

PREVELA **Tea Vidović**
tea_gnc_@hotmail.com

Uvod

O odnosu jezika i misli podosta se raspravljalo i u akademskome i u javnome diskursu, no, za usporedbu, govornikova „promišljanja o vlastitome jeziku“ donedavno su se često zanemarivala, odbacivala, nepravedno kritizirala te isključivala iz sfere znanstvenoga interesa i istraživanja. Prema Erringtonovoj sažetoj definiciji (2001a: 110) „jezična se ideologija odnosi na smještajno određene, parcijalne i zanimljive konceptijske i uporabne osobitosti jezika“. Bilo da su eksplicitno artikulirane ili uklopljene u komunikacijsku praksu, te koncepcije predstavljaju nepotpune ili „djelomično uspješne“ pokušaje racionalizacije uporabe jezika; takve su racionalizacije najčešće višestruke, vezane uz kontekst i isključivo produkt sociokulturnoga iskustva govornika.

Prvenstveno je važno naglasiti da se u brojnim istraživanjima, kao i u temeljnoj referentnoj literaturi, pojavljuje širok spektar različitih definicija zbog izostanka usuglašenoga stava stručnjaka, premda su interdisciplinarne studije jezičnih ideologija u posljednjim desetljećima doista iznimno produktivne (Wolard 1998). Jedna od najizravnijih, ali i najkontroverznijih, definicija je Alana Rumseya (1990: 346) prema kojoj su jezične ideologije „zajednički skupovi zdravorazumskih uvjerenja o prirodi jezika na svijetu“. Ova definicija precizno naglašava neformalnu prirodu kulturološkoga modela jezika, ali – u tome je kontroverza – ne problematizira ideološke varijacije u jeziku (dob, spol, stalež itd.), promičući stoga odviše homogen pogled na jezične ideologije unutar određene kulturološke skupine. Zašto je to nezadovoljavajuće? S obzirom na to da su društvene i jezične varijacije dinamične sile koje utječu na promjenu,

korisnije bi bilo raspolagati jednim analitičkim aparatom koji bi mogao obuhvatiti ukupnu raznolikost, umjesto da naglašava statičnu i jedinstvenu zajedničku kulturu. U odnosu na kulturu jezične ideologije pružaju alternativnu mogućnost za istraživanje varijacija u idejama, idealima i komunikacijskim praksama.

Grafički primjer važnosti višestrukosti i suparništva u jezično-ideološkim procesima, onaj koji je značajno promijenio gramatiku engleskoga jezika u prethodnim desetljećima, nastao je na temelju feminističke ogorčenosti nekada standardnom „generičkom zamjenicom“ „on“ (*he*) (Silverstein 1985). Rečenica poput primjera (1) prije bi se smatrala bespotrebno redundantnom i manje poželjnom verzijom primjera (2):

(1) Ukoliko student/ica želi ući u izbor za financijsku pomoć, on ili ona mora ispuniti prijavnicu.

(2) Ukoliko student želi ući u izbor za financijsku pomoć, on mora ispuniti prijavnicu.¹

No prigovori američkoga feminizma generičkome „on“ kao u gornjem primjeru (2) pokušavali su definirati ga kao neistinitog po pitanju vrijednosti referencijalnoga isključivanja te samim time primjerom nepravедnosti. Tako se prijašnju općeprihvaćenu gramatičku konvenciju standardnoga jezičnog registra promatralo ne samo kao neutralnu, proizvoljnu gramatičku konvenciju već i kao diskriminativnu spolnu praksu (Silverstein 1985). Relevantne interesne skupine, u ovom slučaju feministkinje, formirale su stajalište protiv gramatičkoga pravila koje su govornici engleskoga standardnog jezika primjenjivali stotinama godina.

Ostale problematične definicije lingvističkih/jezičnih ideologija nerijetko pokazuju nesrazmjer između naglašavanja govornikove „osviještenosti“ kao oblika samostalnoga djelovanja i isticanja njihove „ugrađenosti“ u društvene i kulturne

¹ (1) If a student wishes to be considered for financial assistance, he or she must complete an application.

(2) If a student wishes to be considered for financial assistance, he must complete an application.

sustave koji ih okružuju. Nadalje ove definicije također ilustriraju posredničku ulogu lingvističke antropologije kao interdisciplinarnoga polja koje se zanima za glavna pitanja i lingvistike i sociokulturne antropologije, uključujući i pojmove vezane za strukturu i odnos lingvističkih i društvenih sustava. Michael Silverstein (1979: 193) naprimjer definirao je jezične ideologije kao „skupove vjerovanja o jeziku koje su korisnici iskazali kao racionalizaciju ili opravdanje za opažene jezične strukture i njihovu uporabu“. Ova definicija naglašava ulogu lingvističke osviještenosti kao preduvjeta koji govornicima omogućuje da racionaliziraju ili na neki sličan način utječu na jezične strukture. U svojoj definiciji Judith Irvine (1989: 255) pak naglašava sociokulturnu dimenziju jezičnih ideologija kao „kulturološkoga sustava ideja o društvenim i lingvističkim vezama, zajedno s mnoštvom njihovih moralnih i političkih interesa“. Ovdje se jezične ideologije percipira kao višestruke i konstruirane na temelju specifičnih političkih i ekonomskih perspektiva koje naizmjenice utječu na „kulturološke ideje o jeziku“. Dakako, jezične ideologije nisu samo one ideje koje nastaju iz „službene kulture“ vladajućega sloja, već uključuju širi, sveprisutni sustav različitih implicitnih ili eksplicitnih vjerovanja koja govornici svih skupina koriste kao modele za konstrukciju lingvističkih procjena i upuštanje u komunikacijske aktivnosti. To su vjerovanja o superiornosti odnosno inferiornosti određenih jezika. Uzmimo za primjer mišljenje mnogih Afroamerikanaca i neafroamerikanaca izraženo tijekom takozvane „debate *Ebonics*“* kada je istaknuto da afroamerički dijalekt nije priznat kao legitiman jezik što ga čini neprimjerenim medijem za bilo koju obrazovnu svrhu. Možemo uzeti i primjer takozvanog zakona „samo engleski“** u čijoj je pozadini vjerovanje da je engleski „ugrožen“ jezik. Nadalje to su vjerovanja o lingvističkoj primjerenosti ASL-a (Američki znakovni jezik) i drugih znakovnih jezika zajednica gluhih (LeMaster i Monaghan, ovo izdanje***) ili o transparentnosti gestualne komunikacije (Haviland, ovo izdanje). To su također vjerovanja o načinu na

* Jezik afroamerikanaca (op. prev.).

** U izvornome tekstu: „English-only“ (op. prev.).

*** Uputa „ovo izdanje“ odnosi se na zbornik tekstova *A Companion to Linguistic Anthropology* (2004) iz kojeg je i prevedeni tekst (op. prev.).

koji se jezik usvaja: naprimjer u Samoju i Kaluliju vjeruje se da vrlo mala djeca nisu primjereni sudionici verbalne interakcije s odraslima (Ochs i Schieffelin 1984), dok stanovnici Gabona vjeruju da bi djeca trebala učiti *taiap*, jezik svojih predaka, čak i ako to nije jezik koji se redovito govori u njihovim domovima (Kulick 1992: 248). To su i vjerovanja o jezičnim kontaktima (Garrett, ovo izdanje) i višejezičnosti koji primjerice uključuju namjerne pokušaje Pueblo Indijanaca* iz plemena Tewa u Arizoni da izbjegnu posuđenice iz drugih jezika. Ovdje možemo ubrojiti i primjer Portorikanaca iz New Yorka koji svoju dvojezičnost slave kontroverznim prebacivanjem koda, kao i očaj govornika plemena Nahuatla u sjevernom Meksiku koji tvrde da ne govore niti meksički niti španjolski „točno“, to jest u njihovoj „ispravnoj“ purističkoj formi. Ukratko, jezične su ideologije vjerovanja ili osjećaji o jezicima koji se kao takvi koriste u pojedinim socijalnim sredinama.²

Ovo poglavlje kratko istražuje relativno nedavne tendencije lingvističko-antropoloških radova po pitanju analize jezika i diskursa kao političko-ekonomskoga resursa koji koriste individualni govornici, etničke ili druge interesne skupine i nacionalne države te nudi pregled njihova konceptualnoga razvoja, identificirajući i ilustrirajući neke od glavnih tema. Razmatram spomenuti opis „jezičnih ideologija“, koje koristim kao koncept u množini (zbog razloga koje ću navesti kasnije), za objašnjavanje skupine istraživanja koja istovremeno problematiziraju govornikovu svijest o jeziku i diskursu te njezinu pozicioniranost (u političko-ekonomskom sustavu) u oblikovanju vjerovanja, službene objave i evaluacije lingvističkih formi i dis-

* Skupni naziv za različite indijanske skupine sa sjevernoameričkoga Jugozapada u kojima prevladava jednoobrazni tip kulture (op. prev.).

² Promatranjem jezičnih ideologija kao „vjerovanja ili osjećaja“ o jeziku pokušavam obuhvatiti širok raspon analitičkih mogućnosti. U jezično-ideološkim raspravama možda postoji tendencija promatranja tih ideologija kao lokalnoga eksplicitnog ili prešutnog razumijevanja jezika. Međutim ovdje koristim pojam „osjećaja“ kako bih uspostavio vezu s manje prepoznatim aspektima jezičnih ideologija kao relativno automatiziranih estetičkih odgovora. Na taj način želio bih ih povezati s Williamsovim (1977: 128) pojmom „strukture osjećaja“ i sposobnošću takvih koncepata da nadilaze analitičke dihotomije praktične i diskurzivne svjesnosti (vidi Güddens 1984, br. 8 niže). Dužnik sam Jennifer Reynolds koja je u sklopu istraživanja za svoju disertaciju uočila takvu sposobnost ovoga koncepta (Reynolds 2002).

kurzivnih praksi (Kroskirty 2000b). S obzirom na to cilj ovoga poglavlja ograničavam na skupinu istraživanja, ponajviše onih koja su proizašla iz lingvističke antropologije, počevši od publikacije Michaela Silversteina (1979) *Language Structure and Linguistic Ideology*.³

Konceptualni razvoj jezičnih ideologija

Silversteinov pionirski članak, prvi puta prezentiran tijekom paralelne konferencije o *Lingvističkim jedinicama i razinama* u sklopu Lingvističkoga društva grada Chicaga, zalaže se za prepoznavanje uloge jezične ideologije u užem smislu i pridaje joj ulogu posrednika kao značajnoga dijela ili „razine“ jezika. On tvrdi da su jezična osviještenost govornika i način na koji oni racionaliziraju jezične strukture i uporabu često bili ključni faktori u oblikovanju evolucijske strukture jezika. U kasnijoj formulaciji ovoga stajališta sažeo je:

„Ukupnost lingvističkih činjenica, podatak za znanost o jeziku, u svojoj je osnovi nepobitno dijalektna. To je nestabilna obostrana interakcija punoznačnih znakova koji su kontekstualizirani za ljudima korisne situacije i koji su podložni čimbenicima kulturalne ideologije.“ (Silverstein 1985: 220)

Pokazujući ulogu ideologije u oblikovanju i utjecaju na takve lingvističke strukture kao što su rod zamjenica te pronominalne alternacije i promjene u govornim razinama engleskoga ili javanskoga (Errington 1988), jasno je prikazao ulogu tih „djelomično uspješnih“ narodnih analiza u pridonošenju značajnim analoškim promjenama (Silverstein 1979, 1985). Ovakva promjena mijenja, regulira i racionalizira takve lingvističke promjene kao što su odbijanje generičkoga oblika zamjenice „on“ (u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća) ili prijelaz na „ti“

³ Tako ću ovdje, umjesto da pokušam istražiti veze između istraživanja o jezičnim ideologijama i sličnih pokreta kao što su kritička analiza diskursa (npr. Fairclough 1989, 1992; van Dijk 1998; Wodak 1989; Blommaert i Bulcaen 2000) ili kulturološki kognitivni modeli (npr. Dirven, Frank i Ilie 2001) čiji su predmet istraživanja konvergentni interesi, radije samo priznati njihovo postojanje. Druga su povezana tema, koju se ovdje može spomenuti, ali ne i proučavati zbog potrebe za strogo ograničenim fokusom istraživanja, „jezične politike“ (npr. Schiffman 1996; May 2001).

(you), eliminirajući tako oblik *thou* iz nekvekerskoga engleskog govora (s početka osamnaestoga stoljeća).

Valja naglasiti da ovakvo prepoznavanje centralne uloge jezične ideologije predstavlja dramatičan preokret znanstvenih pretpostavki, kako u antropologiji tako i u lingvistici. Franz Boas, ključna figura antropologije, više se bavio opisom i analizom jezika kao kategorizacijskoga sustava te povijesnom lingvistikom nego razumijevanjem kulturološki kontekstualiziranoga govora. Njegovo je mišljenje da lingvistička svjesnost izvornih govornika ne proizvodi nikakvu analitičku vrijednost, već isključivo predstavlja „uznemiravajuće i zbunjujuće faktore objašnjenja na nižoj razini“ (Boas 1911: 69). Evidentno je njegovo zalaganje za „direktnu metodu“ koja je davala prednost lingvističkome iskustvu i zanemarivala ono što bi se moglo nazvati „lažnom lingvističkom svjesnosti“ kulturološki zaluđenih izvornih govornika koji ne mogu adekvatno interpretirati lingvističke činjenice. Stoga iako se Boasa opravdano hvali za promatranje jezika kao iznimno važnoga dijela u ukupnoj antropološkoj analizi, njegova zaokupljenost lingvističkim strukturama kao središtem kulturološkoga uma izvornih govornika ipak ga je navela da odbaci bilo kakva lokalna vjerovanja o jeziku kao nedostojna pažnje.

Lingvistikom ranoga i srednjega dvadesetog stoljeća dominirala je slična marginalizacija i zabrana jezičnih ideologija. Moderna lingvistika, počevši od De Saussurea, pokušala je prikazati ono što je Vološinov (1973) opisao kao naglašavanje „apstraktnoga objektivizma“: „njih zanima samo unutarnja logika samoga sustava znakova, uzetoga [...] neovisno o značenju koje tim znakovima daje njihov sadržaj“. On smatra da takvo naglašavanje ignorira stajalište da je značenje znakova ideološki utemeljeno. S obzirom na to da je američki strukturalizam pod utjecajem znanstvenika poput Leonarda Bloomfielda (1933) većinom ignorirao značenje, takvo se zanemarivanje ideologija promoviralo posredstvom paradigmi. Doduše, Bloomfield je povremeno u različitim publikacijama odgovarao na „drugorazredna pitanja“ govornika (npr. 1987 [1927], 1933: 22, 1944), no svaki je put nepo bitno zaključio da su lingvističke ideologije govornika, čak i one koje se smatralo preskriptivnim normama, negativno utjecale na njihov stvarni govor.

Nakon što je u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća Bloomfieldov taksonomski strukturalizam zamijenjen

Chomskyevom (1957, 1965) transformativno-generativnom inačicom i njenim raznim sljedbenicima, načelo odbacivanja lingvističkih ideologija govornika ipak se zadržalo. Premda se Chomsky priklonio „lingvističkoj intuiciji“ izvornih govornika u objašnjavanju veće „deskriptivne adekvatnosti“ jezičnih modela s „dubokim strukturama“, te su se indicije uvelike ignorirale u skladu s modelom koji je dosljedno „marginalizirao“ (odnosno heuristički ignorirao) socijalni svijet putem takvih pojmova kao što su „idealni govornik-slušatelj“, „savršeno homogena jezična zajednica“ i „jednostrani obrazac govornika“. Ovaj model ograničava govornikovu lingvističku intuiciju na jednostavne gramatičke prosudbe kao što je osviještenost govornika da se „strukturalno homonimne“ rečenice poput *Visiting anthropologists can be amusing** mogu tumačiti na dva načina, ili da pasivne konstrukcije u engleskome jeziku i njihov „aktivni par“ imaju sasvim „logički istoznačno“ značenje.⁴ Očito je da su takvi intuitivni pogledi na strukturalno znanje za Chomskoga i njegove sljedbenike predstavljali otkrivanje strukture a ne racionalizaciju. Govornici kroz svoje jezične ideologije nisu bili ni dio jezika niti su mogli biti nositelji jezičnih promjena. Umjesto da ih se doživljava kao djelomično osviještene ili potencijalno djelotvorne, govornici su u Chomskyevim modelima bili samo domaćini jeziku.

S obzirom na marginalizaciju te odbacivanje i antropološkoga i lingvističkoga pristupa jezičnim ideologijama, Silversteinov članak (1979) predstavlja dramatični preokret tradicionalnoga lingvističkog teoretiziranja, preokret kojim je spašena jezična osviještenost od potpunoga zanemarivanja znanstvenika. Međutim samo naglašavanje svijesti izvornih govornika o lingvističkim strukturama nedovoljno je za objašnjavanje geneze lingvističko-antropološkoga pristupa jezičnim ideologijama. Druga zanemarivana i nedovoljno istraživana tema jest nereferencijalna uloga jezika. Većina modela, uključujući i Chomskyev lingvistički te model etnologije kao dijela antropologije,

⁴ „Logička istoznačnost“, pojam iz ranoga razdoblja transformativne gramatike (npr. Chomsky 1965), odnosi se na to da dvije rečenice imaju „isto značenje“ s obzirom na to da značenje može biti svedeno na „istinitu vrijednost“. Drugim riječima, dvije rečenice, kao primjerice aktivna rečenica i njen pasivni par, imaju isto značenje ako kada je R2 istinita, onda je R1 također istinita. Ovaj tip semantičke analize zanemaruje važnu činjenicu da govornici ne koriste ove rečenice kao uzajamno zamjenjive, djelomično zato što svaka od njih ističe različiti argument.

ograničila je lingvističko značenje na denotativno, „referentno“ ili pretpostavljeno.⁵ Takav tip značenja naglašava ulogu jezika u pronalaženju „riječi za pojavnosti“. No u semiotičkim modelima komunikacije temeljenima na teorijama c. s. Peircea (1931–1958) prepoznata je velika raznolikost znakovno orijentiranih „pragmatičnih“ veza između korisnika jezika, samih znakova te svijeta i tih znakova. Za istraživače jedna od ključnih teorijskih prednosti ovih semiotičko-funkcionalnih modela leži u spoznaji da mnoga „značenja“ koja lingvističke forme imaju za govornike proizlaze iz indeksičnih odnosa između tih lingvističkih znakova i kontekstualnih faktora u kojima se koriste.⁶ Takav teorijski pristup, posebice u Jakobsonovoj formulaciji (1957, 1960) te zatim u Hymesovu funkcionalnome idiomu (1964), stvorio je podlogu za „etnografiju komunikacije“, suviše zakašnjelo promatranje uporabe jezika u odnosu na smještaj, teme, institucije i druge aspekte govornika te njima relevantnoga sociokulturnog okruženja.

Ovakvo uključivanje govornika i njihovih jezika započelo je period u lingvističkoj antropologiji koji obilježava veća integracija premisa sociokulturne antropologije i općenite socijalne teorije. Pionirske figure etnografske komunikacije i interakcijske sociolingvistike stvorile su važne preduvjete za razvoj interesa o jezičnim ideologijama. Dell Hymes (1974: 33) je primjerice pozivao na uključivanje lokalnih teorija o govoru različitih zajednica, a John Gumperz (npr. Blom i Gumperz 1972: 431) često je razmatrao lokalne teorije o razlikama u dijalektu

⁵ U lingvistici se „denotativnim“ najčešće smatra svojstvo jezičnoga izražaja da imenuje određenu skupinu stvari, dok je „referentno“ svojstvo ono koje imenuje određeni objekt (Lyons 1977; Duranti 1997).

⁶ Jedna od najvažnijih konceptualnih razlika koju pružaju semiotički modeli tipologija je znakova kojom se trihotomizira znakovna aktivnost na simbole, ikone i indekse. Jedan od načina za razumijevanje ovih različitih tipova znakova usredotočivanje je na vezu određene lingvističke forme i značenja (npr. izgovor riječi „stol“ i njezino denotativno određene skupine namještaja), dok u slučaju ikona vidimo princip formalne sličnosti u obliku znaka („zujati“ na primjer fonetički imitira zujanje pčela). U slučaju indeksa, njihovo značenje proizlazi iz neposrednosti ili veze između lingvističke forme i pragmatičkoga konteksta. Tako riječi „ovdje“, „sada“ ili „ja“ upućuju na određeni govorni kontekst. Važno je prepoznati da se ovi tipovi znakova međusobno ne isključuju i da je dodavanje „indeksičnih“ znakovnih odnosa važan korak u prepoznavanju kako govornici djelomično konstruiraju značenje lingvističkih formi i diskurzivnih praksi kroz način na koji su one indeksično povezane s određenim govornicima (npr. formalno, neformalno) i aktivnostima (npr. molitva, politički proces), da navedemo samo neke.

i diskurzivnim praksama te načine na koji lingvističke forme dolaze do svoga „društvenog značenja“ putem interakcije.

Navedeni se pokret nastavio tijekom kasnih 1970-ih i početkom 1980-ih kako su lingvistički antropolozi bili pod sve većim utjecajem istih preokupacija koje su dominirale i sociokulturnom antropologijom. One uključuju naglasak na praktične teorije, djelovanje društveno različitih ljudi te sinkretičke pokušaje ujedinjenja marksističkoga materijalizma i Weberova idealizma (Ortner 1984: 147) s ciljem dostizanja analitičke ravnoteže u predstavljanju ljudskoga djelovanja unutar struktura društvenih sustava (Giddens 1979). S obzirom na to da su marksistička i ostale teorije političke ekonomije postale stupovi ondašnje sociokulturne teorije, one su također inspirirale neke od najranijih radova u lingvističko-antropološkoj tradiciji jezičnih ideologija kojima su se ta pitanja nastojala ujediniti s legitimnim zanimanjem za osviještenost govornika o lingvističkome sustavu. Ti radovi uključuju: Susan Gal (1979) *Language Shift* i *Language and Political Economy* (1989); Jane H. Hill (1985) *The Grammar of Consciousness and the Consciousness of Grammar* te Jane H. i Kenneth C. Hill *Speaking Mexicano: Dynamics of Syncretic Language in Central Mexico* (Hill i Hill 1986); Judith Irvine (1989) *When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy* i Kathryn A. Woolard (1985) *Language Variation and Cultural Hegemony: Toward an Integration of Sociolinguistic and Social Theory*. Spomenuti radovi ocrtavaju mnoga ključna pitanja koja su kulminirala krajem 20. i početkom 21. stoljeća, pridonoseći stvaranju brojnih antologija posvećenih ideološkim jezičnim radovima (npr. Schieffelin, Woolard i Kroskirty 1998; Blommaert 1999a; Kroskirty 2000a, Gal i Woolard 2001).

Jezične ideologije: pet razina organizacije

Kako bismo dodatno istražili značenje i korisnost ovoga pojma, koji se iz marginalizirane teme pretvorio u središnji problem, korisno je promatrati jezične ideologije kao skupni pojam sastavljen od brojnih konvergentnih dimenzija. Ovdje ću obraditi pet od tih djelomično preklapajućih ali analitički različitih slojeva značenja u pokušaju da imenujem i na primjeru objasnim jezične ideologije i kao vjerovanja o jeziku i kao koncept osmišljen za pomoć u proučavanju tih vjerovanja. Tih su

pet razina (1) grupni ili pojedinačni interesi, (2) višestrukost ideologija, (3) osviještenost govornika, (4) posredničke uloge ideologija i (5) uloga jezične ideologije u stvaranju identiteta.

Prvo, *jezične ideologije predstavljaju percepciju jezika i diskursa konstruiranih u interesu specifične društvene ili kulturne grupe*. Stavovi pojedinca o onome što je „istina“, „moralno ispravno“ ili „estetski zadovoljavajuće“ u jeziku i diskursu utemeljeni su na društvenome iskustvu i često se može dokazati njihova povezanost s političko-ekonomskim interesima. Oni se nerijetko nalaze u srži pokušaja da se jezik koristi kao mjesto za promociju, zaštitu i legitimaciju tih interesa. Nacionalistički programi jezične standardizacije naprimjer mogu zadiviti modernom metrikom komunikativne efikasnosti, ali takav napor u razvoju jezika nedvojbeno je utemeljen na političko-ekonomskim pretpostavkama s obzirom na uvođenje državno potpomognutih hegemonijskih standarda od kojih će uvijek jedna grupa prosperirati u odnosu na drugu društvenu grupu (vidi Woolard 1985, 1989; Errington 1998, 2000). Ono što ovaj prijedlog odbacuje mit je o sociopolitički neovisnom jezičnom korisniku ili mogućnosti da znanje, čak i ono o vlastitome jeziku, nije utemeljeno na određenim političkim pretpostavkama. Stoga, kada su se suci Višega suda okruga Pima u Tucsonu odredili kao „provoditelji zakona, neovisni o vlastitim političkim i društvenim pozadinama“ (Philips 1998: 14), takvo poricanje bilo kakve veze između njihovih političkih ideologija i njihovih ideologija u sudskim postupcima i kontroli, kao što Susan Philips (1998) pažljivo otkriva, bolje je razumljivo kroz pojam profesionalne jezične ideologije, nego kroz točan prikaz isprepletenih veza među njihovim vjerovanjima i stvarnim praksama u sudnici.

Takvi su interesi očitiji kada su dio otvorene borbe određene grupe, kao u bitci za radijski prostor na zambijskom radiju (Spitulnik 1998), raspravi šamana plemena Warrau (Briggs 1998), javnim „duelima“ toskanskih „kontrastnih“* pjevača (Pagliai 2000), političkim debatama na Korzici o institucionalnome statusu i kulturološkoj ulozi korzikanskoga jezika (Jaffe 1999) ili, kao što je prethodno navedeno, u sukobima feministkinja sa zagovornicima tradicionalne gramatike po pitanju generič-

* Duet u kojem pjevači predstavljaju suprotna stajališta (op. prev.).

koga oblika zamjenice „on“ (Silverstein 1985). Ipak takve je interese moguće uočiti i ukoliko se istraživanje proširi na društveno iskustvo prividno homogenih kulturnih grupa i to samo ako se prepozna da su kulturološke koncepcije „djelomične te zavisne o kontekstu i interesima“ (Woolard i Schieffelin 1994: 58). Čak i zajednički kulturološki jezični običaji, kao što je *kiva* govor plemena Arizona Tewa (Kroskirty 1998), mogu biti konstrukti određene elite koja nužno ostvaruje poslušnost (Bourdieu 1991: 113) drugih društvenih grupa i staleža. U tom smislu razlika između *neutralne ideološke raščlambe* (usredotočene na „kulturološki zajednička“ vjerovanja i prakse) i *kritičke ideološke raščlambe*, koja naglašava političku uporabu jezika kao određenoga grupnog sredstva simboličke dominacije, može se činiti kao gradacija a ne kao dihotomija.⁷

Iako takozvane neutralne ideologije pridonose našem razumijevanju modela jezika i diskursa koje članovi određene grupe koriste, naglasak na interesnu dimenziju u političko-ekonomskom smislu može potaknuti dublju sociokulturalnu raščlambu putem ponovnoga promišljanja o navodno nedjeljivim kulturalnim objašnjenjima. Primjerice u istraživanjima domorodačkih jezika jugozapadnih Pueblo Indijanaca znanstveni pristup objašnjavanju takvih običaja kao domorodačkoga purizma zbog stajališta da je „lingvistički konzervatizam“ esencijalna osobina Pueblo kulture zasjenio je relevantnu vezu između takvoga purizma i diskursa u *kiva* govoru, koji je kontroliran ili određen ceremonijalnim protokolom (Kroskirty 1998).

Jezično-ideološki naglasak na interese znanstvenika i jezičnih filozofa diljem svijeta omogućuje čitatelju da prepozna takve interese u domenama koje su istovremeno navodno neideo-loške i kulturološki bliske onima analitičara (kao u ranije spomenutom slučaju sudaca). Judith T. Irvine i Susan Gal (2000) proučavale su europske jezične sukobe s višejezičnim senegalskim i makedonskim govornim zajednicama. Otkrile su ideološku sklonost takvih lingvističkih škola i posljedice tih praksi na geografsku lingvistiku, povijesnu lingvističku interpretaciju i nametanje nacionalnosti. Nekoliko njihovih studija slučaja

⁷ Napominjem da pod „kulturološki zajednički“ mislim na ono što je jednako rasprostranjeno unutar kulturoloških grupa, kao u prethodno citiranoj Rumseyevoj definiciji. Za više o neutralnoj/kritičkoj razlici, vidi Woolard (1998: 7–9).

otkrilo je različite vrste interesa koji variraju od relativno nesvjesnih kolonijalnih utjecaja europskih modela jezika (i identiteta) do izraženijega strateškog predstavljanja neeuropljana kao inferiornijih Drugih, čime se opravdava politički motivirano jezično određivanje teritorija s ciljem redefiniranja nacionalnih granica. Očigledno ovaj i ostali oblici kolonijalne lingvistike (Errington 2001b) demonstriraju dubinski način na koji jezične ideologije mogu oblikovati navodno „objektivnu“ lingvističku analizu.

Knjiga Rosine Lippi-Green (1997) *English With an Accent: Language, Ideology, and Discrimination* eksplicitno naglašava jezične ideologije u sklopu promatranja suvremenih obrazovnih te drugih institucionaliziranih politika i običaja demonstriranjem klasno utemeljenih interesa iza onoga što naziva, slijedeći terminologiju Milroya i Milroya (1999), *standardnom jezičnom ideologijom*. Definira ju kao „sklonost apstraktnom, idealiziranom, homogenom govornom jeziku koji nameću i održavaju dominantne institucije koje kao svoj model navode pisani jezik, prije svega onaj utemeljen na govoru srednje i visoke klase“ (Lippi-Green 1997: 64). Takva jezična ideologija promovira „proces jezične subordinacije“ koji pridonosi programu lingvističke mistifikacije, provođenom dominantnim institucijama osnovanima kako bi istovremeno davale važnost standardnome jeziku i drugim aspektima *mainstream* kulture te umanjivale vrijednost nestandardnoga jezika i povezanih kulturnih oblika. Lippi-Green pokazuje da je, iz komparativne lingvističke perspektive, većina razlika između standardnoga jezika i nestandardnih engleskih dijalekata trivijalna te predstavlja nevažeci dokaz strukturalne inferiornosti ili nedostatka. No većina govornika engleskoga ne poznaje takvu komparativnu perspektivu; više ih brine preskriptivizam utemeljen na standardu koji hijerarhijski rangira govornike i jezične oblike, koristeći standardni engleski jezik kao mjerodavan. Takozvani „dupli negativni“ (kao u primjeru *He does not have no money.**) onima koji su obrazovani na normama standarda mogu se činiti odbojnim utjelovljenjem neznanja, no navodni nedostatak takvih iskaza nije povezan ni sa kakvom logičnom manom koja krije „značenje“, već je rezultat asocijacije na klasu govornika koja ih upotrebljava. Dakle za

* On nema ništa novaca (op. prev.).

Lippi-Green proglašena superiornost standardnoga engleskog jezika nije utemeljena na njegovim strukturalnim značajkama ili komunikativnoj efikasnosti, već na njegovoj povezanosti s političko-ekonomskim utjecajem imućnih društvenih staleža koji profitiraju socijalnom stratifikacijom kojom se učvršćuje i čuva njihov privilegirani položaj.

Michael Silverstein (1996) u svojoj knjizi *Monoglot 'Standard' in America* također prikazuje sličnu jezično-ideološku analizu opravdanih i neopravdanih pokreta povezanih sa standardnim engleskim jezikom. Putem „referencijalnoga pomaka“ zagovornici standarda slave njegovu jasnoću i preciznost te evociraju njegovu navodnu superiornost u ostvarivanju „istinitih“ referenci koje zatim postaju mjerodavni temelji jezika. Za idiome koji nisu standardni (kao *Ebonics*) tvrdi se da im „nedostaje vokabulara“ ili da „ne uspijevaju izgovoriti [ili čuti] određene zvukove“ (Collins 1999). Umjesto da ih se promatra kao jezikoslovne razlike, opažene se neadekvatnosti naturaliziraju i rangiraju na način koji odgovara društvenoj hijerarhiji. Naposljetku standardni jezik, koji se predstavlja kao univerzalno dostupan, komodificiran je i predstavljen kao jedino sredstvo koje omogućava potpuno sudjelovanje u kapitalističkoj ekonomiji i poboljšanje pojedinčeva položaja u političko-ekonomskom sustavu.

Drugo, *jezične ideologije profitabilno su osmišljene kao višestruke* zbog pluralnosti značenjskih društvenih podjela (stalež, spol, klan, elite, generacije itd.) unutar sociokulturnih grupa koje imaju potencijal za proizvodnju divergentnih perspektiva na kojima se temelji pripadnost grupi. Jezične su ideologije dakle utemeljene na društvenome iskustvu koje nikada nije jednoliko rasprostranjeno u politikama na bilo kojoj ljestvici. U istraživanju meksičkih jezičnih ideologija koje je provela Jane H. Hill (1998) pokazalo se da će na području oko vulkana Malinche meksički ekvivalent nostalgičnoga iskaza *Danas više nema poštovanja*, češće izgovoriti muškarci. Iako oba spola prepoznaju porast „poštovanja“, koje je nekad bilo signalizirano tradicionalnom upotrebom registra uvažavajućih i drugih uljudnih formi, „uspješni“ muškarci češće će izraziti ovaj osjećaj lingvističke deprivacije zasluženoga poštovanja. Meksikanke se pak češće izražavaju ambivalentno; neke su žene manje

sklone podržavanju simboličnoga povratka običajima prošlih vremena zato što su uvidjele kako se mnogo toga u njihovom životu poboljšava usporedno s opadanjem verbalnoga „poštovanja“ (Hill 1998: 78–79).

Promatranje jezičnih ideologija kao „normalnoga“ (ili neobilježenoga) mnoštva unutar populacije usmjerava pažnju na potencijalne konflikte i prepirke u društvenome prostoru te na elaborirane formulacije koje takvo pobijanje može potaknuti (Gal 1992, 1993). Slično isticanje također se može zadržati u analizi „dominantnih“ ideologija (Kroskirty 1998) ili onih ideologija koje je većina grupe uspješno „naturalizirala“ (Bourdieu 1977: 164). Kao i u Gramscianovim (1971) modelima državno poduprtih hegemonijskih kultura, uvijek postoji borba i prilagodba između država i njihovih protivnika tako da su čak i „dominantne“ ideologije podložne vječno promjenjivim oblicima opozicije. Promatranjem višestrukosti i povezanih pobijajućih tvrdnji i debata kao socioloških osnova, prisiljeni smo razumjeti povijesne procese koje specifična grupa provodi kako bi se aspekti njene ideologije počeli uzimati zdravo za gotovo te kako bi postala hegemonijska sila kulturnoga života većega društva (Blommaert 1999b). Kao što Swigert (2000) pokazuje u svojoj studiji suvremenoga Senegala, višestrukost dostupna u jezično-ideološkim pristupima donosi analitičku prednost toj perspektivi u odnosu na primjerice onu Bourdieuovu (1991) koja je više usmjerena na pojedinačne pojmove kao što su „legitimni jezik“ i „simbolični glavni grad“, a manje na razumijevanje alternativnoga dopuštanja (u odnosu na francuski jezik) urbane domorodačke *lingua franca* – urbanoga *wolofa**.⁸

Još jedan oblik primjene višestrukosti koji mnogo toga otkriva jest istraživanje unutarnjih razlika kao pokretačke snage u jezičnoj promjeni poput na primjer u istraživanju komplementarnih, ako ne kontradiktornih, jezičnih ideologija koje se nalaze u srži razvoja standardnoga indonezijskog jezika (Joseph

* *Wolof* – jezik Senegala, Gambije i Mauritanije te domorodački jezik etničke skupine Wolof (op. prev.).

⁸ Bourdieuov „legitimni jezik“ može se metaforički proširiti, kao što je Gross (1993: 200) učinio pribjegavajući „popularnoj legitimaciji“ koja proizlazi iz „opipljivoga iskazivanja moći“ i zadobiva dio analitičke fleksibilnosti povezane s višestrukošću. Ono što bi se izgubilo lokalna je perspektiva o onim djelovanjima koja se lokalno prepoznaju kao iskazivanja moći.

Errington 1998, 2000). Errington proučava „suprotstavljene pokušaje Novoga Poretka** da naturaliziraju inozemnu modernost i moderniziraju domaće tradicije“. Iako ih se često smatralo uspješnima u smislu rješavanja „nacionalnoga jezičnog problema“, standardni indonezijski nije podložan prilagodbi na temelju promjenjivih teorija znanstvenika i donositelja odluka kojima je zajednička instrumentalna ideologija jezičnoga razvoja u nacionalizmu. Gellner (1983) primjerice smatra razvoj standardnoga nacionalnog jezika ključnim elementom u transformaciji prema nacionalizmu. Nadalje tvrdi da politička organizacija na državnoj razini proizlazi iz religijski utemeljenih lokalnih zajednica koje kontroliraju pismeni pripadnici elite čija se autoritativnost temelji na poznavanju Svetoga pisma. Pritom standardni indonezijski opisuje kao „etnički neovisan, kulturno neutralan jezik“ koji je istovremeno univerzalno dostupan građanima te i sam subjekt promjene koju država provodi.

Međutim Errington pruža i nekoliko ključnih primjera koji sugeriraju da „instrumentalni“ ideali stvaranja lingvistički homogenoga alata za ekonomski razvoj očito ne rezultiraju kulturalno neutralnim nacionalnim jezikom. Iako pripadnici Novoga Poretka pokušavaju izbrisati izvedenost visoke nacionalne kulture i jezika uklaňanjem etničkih i klasnih korijena, sam jezik pruža ključan primjer očite kontradiktornosti. Errington promatra nedavne leksičke promjene i pronalazi produktivnu uporabu arhaičnih ili ustaljenih termina koji potječu iz staroga javanskog govora i sanskerta kao i inkorporaciju više od tisuću engleskih termina. Ovakav dvostruki razvoj leksika teško se može braniti „komunikativnom efikasnošću“ ili pridonošenjem nekakvom neutralnom jeziku koji bi bio široko dostupan svima kao amblem nacionalnoga identiteta. Zapravo, on predstavlja povezanost s navodno napuštenom jezikoslovnom prošlošću u sklopu koje određena elita vlada putem jezika nad kojim su uspostavili kontrolu. S obzirom na to da je poznavanje prestižnih lokalnih karizmatičnih jezika (javanski, sanskrt) te prestižnoga međunarodnog jezika, poput engleskoga, društveno rasprostranjeno, ovaj standardizirani

** *New Order* – naziv koji je drugi indonezijski predsjednik Suharto uveo kako bi objasnio razliku između vlastitoga režima i režima prvoga predsjednika Sukarna (*Old Order*) (op. prev.).

program pretvara nacionalističke projekte u one koji potiču i legitimiraju društvenu nejednakost koju istovremeno podržava i sama država (Alonso 1994, Philips, ovo izdanje).

Sljedeći trend u ovakvom naglašavanju višestrukosti fokusiranja je na bitke, sukobe ili prepirke u kojima se dvije divergentne ideološke perspektive jezika i diskursa međusobno suprotstavljaju, što rezultira širokim spektrom ishoda. Jedan je takav primjer istraživanje jezične politike na Korzici (Alexandra Jaffe 1999a, b) u kojem se proučavaju ideološke debate o prijevodima francuske književnosti na korzikanski, jezik koji je doživio značajnu promjenu i izgubio mnoge funkcije u odnosu na službeni pisani jezik zemlje – francuski. Do borbe dolazi između instrumentalista s jedne strane, koji taj prijevod smatraju promocijom ili obogaćivanjem simboličke važnosti korzikanskoga, te romantičara s druge, koji prisvajaju klasičnu perspektivu jezika i identiteta. Potonji smatraju da takvi prijevodi izopačuju jezik i identitetske veze zato što prevođenje sugerira zajednički ili kolonizirani identitet umjesto da izražava jedinstveni korzikanski.

U još jednom slučaju koji uključuje jezičnu promjenu ispitao sam (Kroskirty 1999) dijakronijsku promjenu u jezičnim ideologijama Zapadnih Mono Indijanaca kao rezultat snažnoga i hegemonijskoga utjecaja nacionalne države. Prije kolonizacije Mono Indijanaca, male domorodačke zajednice u središnjoj Kaliforniji, njihove jezične ideologije uključivale su snažan naglasak na jezičnu utilitarnost umjesto na dobro razvijene i jednostruke veze određenoga jezika s plemenskim identitetom. Međutim u današnjem postkolonijalnom periodu pleme Mono pokleknulo je razvojnim procesima, kao što su federalna obrazovna inicijativa koja naglašava domorodačke jezike i kulture, prakse federalnoga priznavanja, prihvaćanje zakona o Američkim domorocima iz 1990. i 1992. (*Native American Languages Acts*) te njihovo osobno iskustvo s lingvističkim nacionalizmom u SAD-u, čime je i njima postalo jasno da je jezik nedjeljivo povezan s grupnim identitetom. James Collins (1998) u članku *Our Ideologies and Theirs* promatra kritičku razliku između jezičnih ideologija članova plemena Tolowa (domorodačka američka zajednica u sjevernoj Kaliforniji), lingvističkih stručnjaka i državnih službenika koji sudjeluju u pravnim i regulativnim procesima. Osnovno pitanje o samoj prirodi jezika koji treba spasiti od zaborava otkriva višestrukost jezič-

nih ideologija. Dok većina pripadnika plemena Tolowa smatra jezik skladištem kulturalnoga znanja, većim dijelom leksičke prirode, lingvisti naglašavaju gramatičke i fonološke uzorke kao osnovne dijelove jezika. Naposljetku postoje i oni birokrati koji jednostavno nastoje utvrditi konačne osnove na temelju kojih bi mogli autorizirati jezikoslovno znanje.

U svim ovim radovima borbe i prepirke dovode do otkrivanja kritičkih razlika unutar ideoloških perspektiva koje mogu na potpuniji način otkriti njihova distinktivna obilježja kao i njihovu ulogu i snagu (Kroskrity 1998).

Treće, članovi mogu pokazivati promjenjive stupnjeve osviještenosti o lokalnim jezičnim ideologijama. Prethodno navedena Silversteinova (1979) definicija sugerira da članovi grupe često eksplicitno artikuliraju jezične ideologije, dok istraživanja također prepoznaju ideološke prakse koje se mora analizirati na temelju same njihove uporabe. Sociološki teoretičari, primjerice Giddens (1984: 7), koji promatraju ljudsko djelovanje te mikro i makro veze, utvrđuju ljestvicu osviještenosti članova grupe koja se proteže od diskurzivnih do praktičnih spoznaja.⁹ Predložio sam (Kroskrity 1998) korelacijski odnos između visokih razina diskurzivne osviještenosti i aktivnoga, učestalog pobijanja ideologija. Nasuprot tome predložio sam korelaciju praktične svijesti s relativno neosporavanom, vrlo naturaliziranom i definitivno dominantnom ideologijom.

Vrste mjesta na kojima nastaju i na kojima se komentiraju jezične ideologije predstavljaju još jedan izvor varijacije osviještenosti. Silverstein (1998a: 136) je razvio pojam *ideoloških mjesta* kao „institucionalnih mjesta društvene prakse koje su ujedno i objekt i modalitet ideološkoga izražavanja“. Jedna su vrsta posebice autoritativnih mjesta na kojima nastaju jezične ideologije religijski obredi poput onih koje Pueblo Indijan-

⁹ Slijedim Giddensa (1984) u razlikovanju „diskurzivne“ svijesti i „praktične“ svijesti. Prvo je oblik refleksivnoga nadgledanja koje omogućuje govornicima da eksplicitno raspravljaju o jezičnim ideologijama, dok potonje predstavlja one ideologije koje su uklopljene u stvarno i relativno automatsko ponašanje. Jezične ideologije potonjega tipa mogu se toliko uzimati zdravo za gotovo da predstavljaju „neizrečeno“ pozadinsko znanje. Ovdje je također relevantna rasprava o tipovima djelovanja s obzirom na važne razlike kao što su evaluacija, utjecaj i kontrola (vidi Duranti, ovo izdanje).

ci izvode u kiva prostorijama* (Kroskrity 1998) ili pak drugih, kontekstualno sličnih prikaza religijskoga govora. Ideološkim se mjestima također mogu smatrati sekularni, institucionalizirani i interakcijski rituali koji predstavljaju kulturološki poznata mjesta za izražavanje i/ili tumačenje ideologija koje se zatim indeksikalno ugrađuju u odnose i identitete. Susan Phillips (2000) razjašnjava odnos između različitih tipova ideoloških mjesta te ideološke osviještenosti. Ona razvija pojam *multismještenosti* za prepoznavanje kako jezične ideologije mogu na kompleksan ili preklapajući način biti indeksikalno povezane s više mjesta, bilo kao *mjestom ideološke proizvodnje* ili *mjestom metapragmatičnoga tumačenja*.

Ovakvo razlikovanje postaje posebno važno u slučaju jezika kraljevine Tonga *lea kovi*, prevedenoga kao „loš jezik“ (Phillips, 2000). S obzirom na to da je „loš jezik“ jedna od oskrvnutih tema, postoji nekoliko mogućnosti za njegovo eksplicitno ideološko objašnjenje unutar njegova prototipnog konteksta uporabe u kojem članovi izražavaju „međusobno poštovanje“ tako što se strogo drže višestrukih zabrana prisutnih u njihovu diskursu (uključujući i onih protiv „lošega jezika“). Iako se *lea kovi* eksplicitno ne razmatra na domaćem „mjestu uporabe“, obrazloženja se pojavljuju na sudovima, gdje se ovi pojmovi moraju jasno razmotriti u sklopu zakonskih procesa. Zakonsko okruženje dakle postaje mjesto „metapragmatičnoga tumačenja“ *lea kovi* jezika u kojem tonganski suci eksplicitno racionaliziraju zašto bi se kulturološku zabranu interakcije unutar obitelji trebalo proširiti na šire tongansko društvo. Tako je jezična ideologija, u normalnim uvjetima prešućena, utjelovljena u interakciji koja podliježe kulturnim normama, ali i vrlo rijetko dovedena na razinu diskurzivne svijesti, u potpunosti objašnjena unutar samo jednoga društvenog konteksta, u kojem prema zakonu mora biti verbalno razrađena.

Dodatno pojašnjavajući koncept ideoloških mjesta, Phillips nam omogućuje da uvidimo da je ideološka svijest povezana s brojem i prirodom mjesta na kojima članovi razvijaju i objašnjavaju svoje jezične ideologije. Mjesta ideološke proizvodnje nisu nužno i mjesta metapragmatičnoga tumačenja, pri čemu

* Kiva – u tradiciji Pueblo Indijanaca najčešće predstavlja okruglu prostoriju u kojoj se odvijaju religijski obredi i politički sastanci (op. prev.).

samo potonje ujedno i zahtijeva i iskazuje diskurzivnu svijest govornika. U slučajevima kada Vlada monopolizira državne resurse mjesta ideološke proizvodnje i tumačenja predstavljaju isto.

Pod utjecajem Ujamaa socijalističke ideologije na Tanzaniji eksplicitne državne jezične ideologije promovirale su svahili te poticale dvojezične pisce na stvaranje novih žanrova u svahili književnosti (Blommaert 1999c) kako bi se potaknuo razvoj domorodačkih oblika i eliminirala inozemna književnost. Budući da posjeduje monopol nad izdavačkom djelatnošću, država je imala mogućnost kontrole medija te njihova korištenja za analizu i interpretaciju jezičnih ideologija koje je sama podupirala, objavljujući isključivo one radove koje te ideologije reprezentiraju.

Osviještenost je također produkt jedne vrste jezičnoga ili diskurzivnoga fenomena koji govornici, bilo na općenit bilo na neki kulturološki specifičniji način, mogu identificirati i razlikovati (Silverstein 1981). Imenice, naše „riječi za stvari“, pokazuju neizbježnu referencijalnost koja ih čini pristupačnijima narodnoj osviještenosti te mogućem narodnom teoretiziranju, za razliku od primjerice pravila za označavanje „istoga subjekta“ unutar glagolske morfologije. Iako je Silversteinovo (1979, 1981) rano istraživanje o osviještenosti, ono koje je opetovano utjecalo na analogne i ostale jezične promjene, jasno utvrdilo potrebu za promatranjem govornikove osviještenosti o lingvističkome sustavu kao dijelu jezika te pokazalo opće tendencije po pitanju diferencijalne osviještenosti različitih tipova jezičnih struktura (npr. leksičke, morfološke, sintaktičke), ovo područje ipak iziskuje dodatna istraživanja s ciljem ispitivanja i usavršavanja onoga što znamo o potencijalu sigurnih struktura jezika da postanu objekti osviještenosti, a potom i subjekti govornikovoju ideologiji.

U mojoj vlastitoj analizi (Kroskrity 1993, 1998) povijesnoga kontakta Južne Tewe, danas poznate kao Arizona Tewe, jedan dosljedni uzorak domorodačkoga purizma može se dvojako definirati i kao lokalna jezična ideologija grupe i kao potvrđen dokaz jezičnoga kontakta. Pratio sam efikasnost ovoga purističkog projekta na prožimajući utjecaj *tee'e hiili* kiva govora, prestižnoga koda koji povezujemo s teokratskom elitom. Međutim ovaj tip purizma selektivno se nameće jezičnim fenom

menima koji više nalikuju fenomenima riječi, dok gramatička rasprostranjenost apaškoga i *hopi* govora nije postala predmet javne rasprave pripadnika plemena Tewa (Kroskirty 1998). Slično tome Tewa govornici su u svojim tradicionalnim pripovijestima jednostavno izbjegli posuđivanje ekvivalenta *yaw* („kako se kaže“) iz *hopi* govora, ali sada koriste sličan ekvivalent (*ba*) na identičan način na koji Hopi Indijanci koriste *yaw* u svojim pripovijestima.¹⁰ Tako je Tewa ideologija domorodačkoga purizma dokazano uspješna u zaustavljanju posuđivanja *hopi* vokabulara, ali podbacuje u sagledavanju drugih općih i očigledno manje vidljivih uzoraka gramatičke i diskurzivne konvergencije, što ne znači da uzorci diskursa nisu podložni narodnoj racionalizaciji. U djelotvornoj analizi afroameričke „neusmjerenosti“ kao oblika „suprotstavljenoga jezika“ u kojem su korišteni afričkih govornih preferencija prenamaglašavani tijekom razdoblja ropstva s ciljem stvaranja internoga koda, Marcyliena Morgan (1993, 1996) opisuje način na koji diskurzivne forme i stilovi mogu biti ideologizirani.

Evidentno je da nam je preostalo mnogo toga za naučiti o narodnoj osviještenosti te o kulturalnim i povijesnim varijacijama u popularnim prominentnim aspektima jezičnih i diskurzivnih struktura. Ipak važnost usmjeravanja pažnje na osviještenost kao ideološku dimenziju predstavlja dokidanje dugotrajne skolastičke tradicije obespravljenja jezičnih promišljanja običnih ljudi, tradicije koja seže najmanje do Lockea i Herdera (Bauman and Briggs 2000), a koja se potom u razdoblju modernoga jezikoslovlja manifestira zahvaljujući Boasovu odbacivanju narodnoga poimanja jezika kao površnoga i zavaravajućega (Boas 1911: 67–71) te spoznaji da govornikov čin racionalizacije jezika predstavlja prvi korak prema njegovoj promjeni (Silverstein 1979).

Četvrto, *jezične ideologije članova nalaze se na granici između društvenih struktura i oblika govora*. Ideologije jezičnih govornika nadilaze njihova sociokulturna iskustva te lingvističke i diskurzivne resurse tako što čine te jezične i diskurzivne oblike indeksikalno povezanim s elementima njihova

¹⁰ Za više o ovome slučaju diskurzivne konvergencije, uključujući i komparativne podatke koji sugeriraju da su Jugozapadni Tewa Indijanci, preciznije Arizona Tewa Indijanci, upotrebljavali evidencijalne čestice u svojim narativima na način različit od onog njihovih današnjih potomaka.

sociokulturnoga iskustva. Govornici prilikom konstruiranja jezičnih ideologija utjecaj vlastite svijesti iskazuju putem odabira svojstava jezičnih i društvenih sustava koje međusobno razlikuju te putem veza koje izgrađuju među tim sustavima.

Posrednička uloga jezičnih ideologija detaljnije se istražuje i analizira u istraživanju Irvine i Gala (2000). Koristeći semiotički inspiriranu orijentaciju, oni razvijaju tri posebno korisna analitička alata za otkrivanje produktivnih uzoraka u jezično-ideološkom razumijevanju lingvističke raznolikosti u populacijama, mjestima i vremenima. Irvine i Gal smatraju ove jezično-ideološke procese univerzalnim te „duboko uključenima u oblikovanje lingvističke diferencijacije i stvaranje lingvističke deskripcije“.

Tri su produktivna semiotička svojstva koja stoga čine ishodište brojnih jezično-ideoloških rasuđivanja *ikonizacija*, *fraktalna rekurzivnost* i *brisanje*. Irvine i Gal prikazuju te procese u svakom od tri odjeljka posvećena detaljnom pregledu specifičnih povijesnih situacija u Africi i Europi. Ikonizacija se primjerice pojavljuje kao visoko produktivno svojstvo narodnih jezičnih ideologija, ali i onih koje su uvezli europski lingvisti pokušavajući interpretirati egzotične jezike Afrike i jezike na balkanskom području. U tom je smislu ikonizacija svojstvo predstavljanja jezika i njegovih aspekata kao slikovitih vodiča prirode grupa. Spomenuto svojstvo postaje koristan alat za razumijevanje načina na koji su zapadnoeuropski lingvisti pogrešno protumačili ciktave ili usisne suglasnike južnoafričkih kojsanskih jezika kao primitivne životinjske zvukove umjesto kao fonološke jedinice ili za razumijevanje njihove definicije balkanske jezične i etničke raznolikosti, koju su okarakterizirali kao patološki sociolingvistički kaos oprečan zapadnoeuropskoj transparentnoj uspostavi etničke nacije, standardiziranoga nacionalnog jezika i države. Na temelju vlastita istraživanja, koje promatra kako ciktavi ili usisni suglasnici susjednih kojsanskih jezika ulaze u Nguni jezike kroz njihove izraze ljubavnosti ili formalnosti, koje jezikoslovci obično smatraju registrima poštovanja ili izbjegavanja, Irvine i Gal vide ikonizaciju kao tipično svojstvo narodnih lingvističkih modela. Prvotnim slušanjem ciktavih ili usisnih suglasnika kao zvukova koje proizvode stranci ili subordinirani govornici, ostali govornici Nguni jezika mogu rekurzivno uklopiti takve ikoničke veze kao lingvističke markere Nguni jezičnoga registra ili pak

kao razine govora koje su namijenjene iskazivanju poštovanja i naklonjenosti u raznim kulturološki propisanim situacijama.

Brisanje diferencijacije selektivno je umanjivanje pozornosti usmjerene na često neustaljene forme varijacije koje ne odgovaraju modelima govornika i/ili lingvista. U istraživanju lingvističkoga tretiranja senegalskih jezika u Europi devetnaestoga stoljeća Irvin i Gal dokumentiraju brisanje višejezičnosti i lingvističke varijacije potrebne za proizvodnju lingvističkih mapa analognih onima europskim. Brisanje nam omogućuje utvrđivanje razlike između sveobuhvatnih analitičkih modela, koji pokušavaju razumjeti širok spektar lingvističkih diferencijacija i varijacija, te jednoga dominantnijeg, čak homogenoga modela, unutar kojeg su analitičke distinkcije nametnute u korist prihvaćanja selektivnijih ali lokalno prihvaćenijih gledišta. Brisanje je, uz ikonizaciju i rekurzivnost, osjetljiv koncept inspiriran semiotičkim modelima komunikacije s ciljem praćenja a potom i lociranja perspektivno utemeljenih procesa lingvističke i diskurzivne diferencijacije, koji neizbježno predstavljaju produkte ideološkoga utjecaja na društveno pozicionirane aktere. Sva tri procesa pružaju korisna sredstva opisivanja i uspoređivanja produktivnih svojstava jezičnih ideologija koje upotrebljavaju i nacionalne države te njezine društvene grupe pa čak i pojedinci unutar tih grupa.

Priklanjajući se takvim ideološkim procesima, Joel Kuipers provodi istraživanje o tipu jezične promjene u ritualnome govoru plemena Weyewa na indonezijskome otoku Sumba. Njegovo istraživanje nudi i detaljnu studiju posredničkih uloga jezičnih ideologija (i indonezijskih i Weyewa), povezujući diskurzivne oblike s pozicioniranim interesima tih grupa i njihovim sudjelovanjem u socioekonomskim uzorcima. Nadalje detaljno objašnjava sustavno uklanjanje mnogih žanrova ritualnoga govora koji su nekoć podrazumijevali i „bijesni“ karakter govora karizmatičnih vođa, bilo uporabom sile (i nizozemski kolonizatori i indonezijska država) bilo putem homogenih institucija. Indonezijska je država potisnula mnoge rituale koji su povezani s domorodačkim iskazivanjima autoriteta i prestiža te se pokazala prilično selektivnom u inkorporaciji *weyewskih* oblika govornoga umijeća koji se podučavaju u Sumba školama. Kao što Kuipers (1998: 152) piše: „Poučavajući samo ‘žalopojke’, indonezijske škole uspjele su autoritativne i potencijalno opasne dijelove ritualnoga govora učiniti gotovo

nevidljivima. Žalopojke sve više zamjenjuju sveopći ritualni govor“. To „brisanje“ specifičnih oblika ritualnoga govora (i njihove povezanosti s domorodačkim autoritetom) otkriva način na koji jezične ideologije pridonose razumijevanju diskurzivnih oblika te uklopljenost jezično-ideoloških procesa uslijed političko-ekonomske integracije otoka Sumbe koju provodi indonezijska vlast. Stoga ideje o jeziku proizlaze iz društvenoga iskustva te snažno utječu na percepciju jezičnih i diskurzivnih oblika, ali i ti oblici, mahom zasićeni kulturološkim ideologijama, naizmjenično pružaju mikrokulturalnu reprodukciju političko-ekonomskoga svijeta govornika jezika.

Peto, jezične se ideologije produktivno koriste u stvaranju i predstavljanju raznih društvenih i kulturoloških identiteta (npr. nacionalnost, narodnost). Jezik, napose onaj zajednički, dugo je služio kao sredstvo naturaliziranja granica društvenih grupa (vidi Bucholtz i Hall, ovo izdanje). Velik dio učenja o nacionalizmu i narodnosti tipično uključuje jezik kao ključan doprinos. Iako se mnogo toga promijenilo otkada su Herder i drugi europski jezični filozofi valorizirali i naturalizirali prvobitnu ujedinjenost jezika, nacije i države, i dalje su prisutna svojstva suvremenih zapadnoeuropskih ideologija, poput homogenosti (Blommaert i Verschueren 1998), koje dijele mnogo sličnosti s konceptualnim precima iz 18.stoljeća. Suvremeni znanstvenici koji poučavaju nacionalizam koriste trope kao što su „izum,“ „mašta,“ i „pripovijedanje“ (Hobsbawm i Ranger 1983; Anderson 1991; Bhabba 1990) kako bi razumjeli tu složenu društvenu formaciju poznatu kao nacionalna država. Oni se pozivaju na ulogu jezika i diskurzivnih oblika u procesima stvaranja nacije (Foster 1995), kao što su izum nacionalnih tradicija, proizvodnja novinskih izvještaja i popularne fikcije te na stvaranje narativa koji smještaju građane u tok s nacionalnim razdobljem (Anderson 1991; Kelly 1995). Iako su bitno drugačiji od Herderove preferencije za narodnu poeziju kao silu nacionalnoga ujedinjenja, ovi suvremeni tropi i uz njih vezane teorije pretpostavljaju postojanje i efikasnost zajedničkoga jezika kao temelja za stvaranje diskurzivnih žanrova koji, redom, čine naciju.

Jezično-ideološko istraživanje nadopunjuje fokus (ili mu se suprotstavlja) na zajedničke jezične oblike, podsjećajući nas da kada se jezik koristi za stvaranje nacionalnih ili etničkih identiteta, ispod postignute su jedinstvenosti prisutni uzorci

lingvističke stratifikacije koja subordinira one grupe koje ne odgovaraju standardu. Stoga nas Lippi-Green (1997) i Joseph Errington (2000) naizmjenično podsjećaju da standardni engleski i standardni indonezijski, kao i drugi homogeni standardi, mogu simbolizirati naciju, ali disproporcionalno predstavljaju i interese specifičnih grupa unutar tih nacija. Naglasio sam (Kroskirty 1998) važnost *te'e hiili kiva* govora u stvaranju i održavanju Arizona Tewa narodnosti kao izvora grupnoga ujedinjenja, ostvarenoga putem brisanja rodovskih, plemenskih i klasnih razlika, ali i legitimizacije teokratskih pravila svećeničke elite.

Koristeći jezično ideološki naglasak na domorodački purizam i kategorizaciju jezika u kojima se može pratiti utjecaj kiva govora kao modela, pripadnici plemena Arizona Tewa minimalizirali su i kontrolirali posuđivanje iz drugih jezika, barem na razini leksika kojem se posvećuje najviše ideološke pozornosti i nadgledanja. Ova diskurzivna strategija u višejezičnoj adaptaciji Arizona Tewe zadržava lingvistički repertoar maksimalno različitih jezika obeshrabrivanjem miješanja i ikoniziranja pojedinih jezika s odgovarajućim identitetima u raznim grupama (kao primjerice Tewa, Hopi, „američki“). Spomenuti „diskurs razlika“ naturalizira se na kulturološki specifičan način koji se očituje u primjeru kada stariji pripadnik plemena Arizona Tewe povezuje zadržavanje jezične raznolikosti s potrebom zadržavanja različitih boja kukuruza (koji služe u ceremonijalne svrhe) na način da sadi odvojena polja za svaku boju: „ako ih pomiješate, više nisu jednako dobri i korisni. Kukuruz je vrlo sličan našim jezicima – mi radimo na tome da ih održimo razdvojenima“ (Kroskirty 2000c: 338–9).

Međutim dok su jezične ideologije Arizone Tewe uspjele odvratiti ljude od „miješanja“ dvaju jezika i njima pripadajućih identiteta, mnoge etničke grupe iskorištavaju ili slave vlastitu hibridnost ostvarenu kroz jezično miješanje. U Tsitsipisovu (1998) proučavanju najmlađih dvojezičnih generacija albanske govorne zajednice u Grčkoj, opisuje se kako ti nevjешti govornici, koji koriste grčki kao dominantni jezik, svejedno pokušavaju iskazati dovoljno etnički utemeljenih govornih sposobnosti kako bi se njihov „glas čuo preko granice“, zahtijevajući pritom prava i resurse vezane uz dvojno članstvo u njihovoj etničkoj zajednici i grčkome društvu. U ostalim zajednicama vješto vladanje dvama jezicima dopušta oblike diskursa koji predstav-

ljaju slavljenje jezične hibridnosti. Primjerice u portorikanskoj zajednici njujorške četvrti Istočni Harlem, kolokvijalno poznate kao *El Barrio* (Zentella 1997), služenje obama jezicima s učestalom mijenjanjem koda unutar rečenice vrijedan je izraz njihova statusa dvojezičnih „Njujorčana“. *She have [sic!] a brother in the hospital, en el Bellevue („in Bellevue“), and he was crazy** samo je jedan od brojnih primjera koje daje Zentella (1997: 96). Ovakvo korištenje španjolskoga za umetnute izraze čija je pozadina suprotna središnjim ili prominentnim informacijama reprezentativni je primjer jednoga od mnogih načina mijenjanja koda između dvaju jezika u kojima to mijenjanje nije nužno produkt ograničenoga poznavanja drugoga jezika, već je prije dio uzorka u sklopu kojeg se miješanje jezika može promatrati kao strategija naglašavanja (vidi Woorlard, ovo izdanje, odlomak 3.3). Za djecu koja su odrasla tijekom Zentellijeve longitudinalne studije „često miješanje rečenica i riječi iz obaju jezika predstavljalo je primarni simbol pripadnosti *el bloque*-u, odnosno njihovu dvojnu kulturološku identifikaciju“ (1997: 79). Međutim ovaj pozitivni pogled na njihovu lingvističku adaptaciju uravnotežen je pomoću alternativno negativne samoprocjene njihovih jezičnih sposobnosti. Budući da su sve više izložena pejorativnom pogledu na vlastite jezične sposobnosti, koji potiču obrazovne i druge dominantne institucije usmjerene na očuvanja standarda, djeca postupno uviđaju nedostatke vlastitih jezičnih vještina, a karakteristično mijenjanje koda promatraju kao površnu kompenzaciju za nesavršeno baratanje obama jezicima. Na taj način iskazuju jezično-ideološku pokornost subordiniranih grupa, prihvaćajući pritom barem djelomično negativnu sliku samih sebe koju im je nametnulo dominantno društvo i njegove brojne institucije.

EksPLICITNI pokušaji usmjeravanja kulturološke promjene i promjene identiteta ljudi putem nametnute asimilacije ili konverzije također su važni za vrednovanje uloge jezičnih ideologija u stvaranju etničke stratifikacije. Istraživanje Bambi Schieffelin (2000) o misionarskome uvođenju pismenosti u zajednici Kaluli proučava razliku između domorodačkih jezičnih ideologija kulturalnih grupa u Papui Novoj Gvineji te „moderniziranih“ i kršćanskih ideologija utjelovljenih u spomenutom misionarskom programu opismenjavanja. Kaluli, mala

* *Ona ima brata u bolnici, en el Bellevue [ime njujorške bolnice] i bio je lud* (op. prev.).

zajednica na planini Bosavi u jugozapadnome predjelu Papue Nove Gvineje, nije osjetila značajniji inozemni utjecaj sve do 1960-ih, kada ih misionari podvrgavaju kristijanizaciji i modernizaciji (vidi Kulick i Schieffelin, ovo izdanje).

Uz ostale prakse koje je Schieffelin istražila opismenjavanje je rezultiralo i izradom kaluli molitvenika koje su napisali misionari uz pomoć izvornih govornika kaluli jezika s ciljem njihova prilagođavanja zapadnoj kulturi. U svojim detaljnim analizama Schieffelin sustavno pokazuje kako ti molitvenici „(ponovno) predstavljaju i (ponovno) tvore društveni identitet“. Od samoga je početka navedena promocija „misionarskoga opismenjavanja“ unutar usmene tradicije plemena Kaluli uvela ne samo novi metajezik za „knjige“, „čitanje“, [...] već i jezičnu fragmentaciju te decentralizaciju identiteta. Na načine koji su nepoznati prethodnim kaluli jezičnim ideologijama, ali su ujedno i udomaćeni pomoću kaluli ortografije i novo uvedenih pismenih praksi, pučki je jezik prisilno lišen svojih kulturoloških praksi te odvojen od kaluli diskursa u crkvama i školskim okruženjima. Molitvenici napisani sedamdesetih godina prošloga stoljeća počeli su suprotstavljati lokalnu kaluli kulturu inovacijama kršćanske moderne. Referirajući se na pripadnike plemena Kaluli kao *ka:na:ka*: (ponižavajući naziv za domoroce pacifičkih otoka iz Tok Pisina) i sistematski prikazujući kaluli prakse kao nazadne i inferiorne, spomenuti su tekstovi kod pripadnika plemena pospješili pejorativno pa čak i izopćeničko doživljavanje samih sebe.

Proizvodnja koordiniranih usklađenih vokalnih ponavljanja odlomaka autoritativnih knjiga, kao nova i neobična „pisanja praksa“, izazvala je tradicionalne ideološke preferencije usmjerene na lociranje „istine“ u kolektivnim, višestranačkim, polifonijskim diskursima. U sukobu su ideologija koje se tiču autoritativnoga govora misionari imali dvostruku prednost: kontrolirali su novu tehnologiju domorodačke pismenosti i uživali homogenu podršku nacionalne države. Njihova sposobnost da utječu na radikalne kulturološke promjene pomoću uvođenja kaluli pismenosti na taj je način povezala modernost, kršćanstvo i ekonomske resurse nacionalne države kako bi namjerno preobrazila kaluli identitete u moderne kršćanske. S obzirom na to da su grupna vjerovanja o jeziku, često neistražena, obično u samoj suštini grupnoga identiteta, jezično-ideološka pitanja uvijek će biti od velike važnosti ne samo

proučavateljima tih procesa već i nacionalnim državama, etničkim grupama, kao i ostalima koji bi se na različite načine definirali kroz jezik i/ili odupirali definicijama identiteta koje su im drugi nametnuli.

Zaključak

Ovdje načeta tema identiteta pruža jedan koristan prikaz retrospektivnoga promišljanja o kratkoj povijesti jezično-ideoloških istraživanja koju smo ranije izdvojili. Ondje sam pratio njihovu genezu sve do trenutka ponovnoga otvaranja takvih, prethodno zatvorenih, tema kao što su funkcije jezika te uloga govorničke osviještenosti o jezičnim i diskurzivnim sustavima. Međutim jedan alternativni osvrt na podrijetlo i razvoj jezičnih ideologija manje bi bio usmjeren na rastuću sofisticiranost istraživačkih modela, a više na radikalno promijenjenu prirodu predmeta proučavanja, na „promjenu lokalnih jezičnih zajednica“ (Silverstein 1998b). Kako je Appadurai (1991: 191) uočio: „Pejzaž grupnoga identiteta, etnički pejzaž diljem svijeta više nije poznat predmet antropologije, ponajprije zato što grupe više nisu usko vezane uz teritorij, povijesno nesamosvjesne ili kulturološki homogene. Imamo manje kultura u svijetu, a više ‘unutarnjih kulturnih debata’“. Iako bi bilo pogrešno sugerirati da su procesi poput nacionalizma ili formiranja države, pojavljivanja globalne ekonomije i internacionalne komunikacije, transnacionalne migracije te pojava dijaspore proces bez presedana, neboriva je činjenica da su jezične zajednice u suvremenome periodu iskusile spomenute sile upravo na taj način. Kako bi primjerenije izrazili umijeće i znanost kulturološkoga predstavljanja, antropolozi su usmjerili fokus s jednoliko stabilnih, kulturnih centara na ono što Rosaldo (1988: 85) naziva pojavnim „graničnim zonama“ unutar i između društvenih grupa. Odbacivanjem prakse opisivanja autonomnih, homogenih kultura u postkolonijalnemu svijetu, on piše: „Svi mi nastanjujemo nezavisni [...] svijet, koji je obilježen obostranim posuđivanjem preko poroznih kulturnih granica te je zasićen nejednakošću, moći i dominacijom“ (Rosaldo 1988: 87).

Baš kao što je sukob s rastućom kompleksnošću sociokulturnoga svijeta preoblikovao načine kulturalnoga predstavljanja tako su se i lingvistički antropolozi usmjerili na jezično-ideološke perspektive kao sredstva čija važnost za razumijevanje te

složenosti i načina na koji govornici, grupe i državne vlasti koriste jezike, ali i svoje ideje o njima kako bi stvorili i oblikovali te sociokulturne svjetove, raste. S obzirom na to da jezično-ideološki pristup naglašava političko-ekonomske sile (i druge interesno utemeljene postupke), raznolikost i borbu, utjecaj govornikove osviještenosti na lingvističke i na društvene sustave, konstitutivnu ulogu jezika u društvenome životu te bezbroj načina na koje ideologija jezika i diskursa izgrađuje identitet, trebalo bi se nastaviti s osmišljavanjem vrlo korisnih alata za istraživanja koji bi morali prepoznati širi kontekst gramatičkih, tekstualnih, mikrointerakcijskih i mikrokulturalnih fenomena, koji nastavljaju uključivati stupove lingvističkoga antropološkog učenja.

LITERATURA

ALONSO, A. M. 1994. „The Politics of Space, Time, and Substance: State Formation“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 23: 379–405.

ANDERSON, B. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso.

APPADURAI, A. 1991. „Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology“. U *Recapturing Anthropology*, ur. R. G. Fox. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 191–210.

BAUMAN, R. i C. L. BRIGGS. 2000. „Language Philosophy as Language Ideology: John Locke i Johann Gottfried Herder“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskirty. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 139–204.

BHABHA, H. 1990. *Nation and Narration*. New York: Routledge.

BLOM, J. P. i J. J. GUMPERZ. 1972. „Social Meaning in Linguistic Structure: Codeswitching in Norway“. U *Directions in Sociolinguistics*, ur. J. J. Gumperz i D. H. Hymes. New York: Holt, 407–434.

BLOMMAERT, J., ur. 1999a. *Language Ideological Debates*. Berlin: Mouton de Gruyter.

BLOMMAERT, J. 1999b. „The Debate is Open“. U *Language Ideological Debates*, ur. J. Blommaert. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–38.

BLOMMAERT, J. 1999c. *State Ideology and Language in Tanzania*. Cologne: Rudiger

Koppe Verlag.

BLOMMAERT, J. i C. BULCAEN. 2000. „Critical Discourse Analysis“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 29: 447–466.

BLOMMAERT, J. i J. VERSCHUEREN. 1998. „The Role of Language in European Nationalist Ideologies“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Cambridge University Press, 189–210.

BLOOMFIELD, L. 1933. *Language*. New York: Henry Holt.

BLOOMFIELD, L. 1944. „Secondary and Tertiary Responses to Language“. *Language*, vol. 20: 44–55.

BLOOMFIELD, L. 1987. „Literate and Illiterate Speech“. U *A Leonard Bloomfield Anthology*, ur. C. F. Hockett. Chicago: University of Chicago Press, 84–93.

BOAS, F. 1911. „Introduction“. U *Handbook of American Indian Languages*, ur. F. Boas. Bulletin of the Bureau of American Ethnology, vol. 40. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1–83.

BOURDIEU, P. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

BOURDIEU, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

BRIGGS, C. L. 1998. „‘You’re a Liar – You’re Just Like a Woman!’ Constructing Dominant Ideologies of Language in Warao Men’s Gossip“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 229–255.

CHOMSKY, N. 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.

CHOMSKY, N. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

COLLINS, J. T. 1998. „Our Ideologies and Theirs“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 256–270.

COLLINS, J. T. 1999. „The Ebonics Controversy in Context: Literacies, Subjectivities, and Language Ideologies in the United States“. U *Language Ideological Debates*, ur. J. Blommaert. Berlin: Mouton de Gruyter, 201–234.

DIRVEN, R., R. FRANK i C. ILLIE. 2001. *Language and Ideology*, vol. 2: *Descriptive and*

- Cognitive Approaches*. Amsterdam: John Benjamins.
- DURANTI, A. 1997. *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ERRINGTON, J. 1998. *Structure and Style in Javanese: A Semiotic View of Linguistic Etiquette*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- ERRINGTON, J. 1998. *Shifting Languages: Interaction and Identity in Javanese Indonesian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ERRINGTON, J. 2000. „Indonesian('s) Authority“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 205–227.
- ERRINGTON, J. 2001a. „Ideology“. U *Key Terms in Language and Culture*, ur. A. Duranti. Malden, MA: Blackwell, 110–112.
- ERRINGTON, J. 2001b. „Colonial Linguistics“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 30: 19–39.
- FAIRCLOUGH, N. 1989. *Language and Power*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, N. 1992. *Critical Language Awareness*. London: Longman.
- FOSTER, R. J., ur. 1995. *Nation Making: Emergent Identities in Postcolonial Melanesia*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- GAL, S. 1989. „Language and Political Economy“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 18: 345–367.
- GAL, S. 1992. „Multiplicity and Contention among Ideologies“. *Pragmatics*, vol. 2: 445–450.
- GAL, S. 1993. „Diversity and Contestation in Linguistic Ideologies: German Speakers in Hungary“. *Language in Society*, vol. 22: 337–359.
- GAL, S. i K. A. WOOLARD, ur. 2001. *Languages and Publics: The Making of Authority*. Manchester: St. Jerome.
- GELLNER, E. 1983. *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- GIDDENS, A. 1979. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. London: Macmillan.

- GIDDENS, A. 1984. *The Constitution of Society*. Berkeley: University of California Press.
- GRAMSCI, A. 1971. *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Press.
- GROSS, J. E. 1993. „The Politics of Unofficial Language Use: Walloon in Belgium, Tamazight in Morocco“. *Critique of Anthropology*, vol. 13: 177–208.
- HILL, J. H. 1985. „The Grammar of Consciousness and the Consciousness of Grammar“. *American Ethnologist*, vol. 12: 725–737.
- HILL, J. H. 1998. „‘Today There Is no Respect’: Nostalgia, ‘Respect’, and Oppositional Discourse in Mexicano (Nahuatl) Language Ideology“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 68–86.
- HILL, J. H. i K. C. HILL. 1986. *Speaking Mexicano: Dynamics of a Syncretic Language in Central Mexico*. Tucson: University of Arizona Press.
- HOBBSAWM, E. i T. RANGER. 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HYMES, D. H. 1964. „Introduction: Toward Ethnographies of Communication“. U *The Ethnography of Communication*, ur. J. J. Gumperz i D. H. Hymes. Special Issue, *American Anthropologist* 66 (6), vol. 2, 1–34.
- HYMES, D. H. 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- IRVINE, J. T. 1989. „When Talk Isn’t Cheap: Language and Political Economy“. *American Ethnologist*, vol. 16: 248–267.
- IRVINE, J. T. i S. GAL. 2000. „Language Ideology and Linguistic Differentiation“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 35–83.
- JAFFE, A. 1999a. „Locating Power: Corsican Translators and Their Critics“. U *Language Ideological Debates*, ur. J. Blommaert. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–38.
- JAFFE, A. 1999b. *Ideologies in Action: Language Politics in Corsica*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- JAKOBSON, R. 1957. *The Framework of Language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- JAKOBSON, R. 1960. „Closing Statement: Linguistics and Poetics“. U *Style in Language*, ur. T. A. Sebeok. Cambridge, MA: MIT Press, 350–377.
- KELLY, J. D. 1995. „The Privileges of Citizenship: Nations, States, Markets, and Narratives“. U *Nation Making: Emergent Identities in Postcolonial Melanesia*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 253–273.
- KROSKRITY, P. V. 1993. *Language, History, and Identity: Ethnolinguistic Studies of the Arizona Tewa*. Tucson: University of Arizona Press.
- KROSKRITY, P. V. 1997. „Discursive Convergence with and Evidential Particle“. U *The Life of Language: Papers in Honor of William Bright*, ur. J. H. Hill, P. J. Mistry i L. Campbell. Berlin: Mouton de Gruyter, 25–34.
- KROSKRITY, P. V. 1998. „Arizona Tewa Kiva Speech as a Manifestation of a Dominant Language Ideology“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 103–122 .
- KROSKRITY, P. V. 1999. „Language Ideologies, Language Shift, and the Imagination of a Western Mono Community: The Recontextualization of a Coyote Story“. U *Language and Ideology*, vol. 1: *Selected Papers from the 6th International Pragmatics Conference*. Antwerp: International Pragmatics Association, 270–289.
- KROSKRITY, P. V., ur. 2000a. *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*. Santa Fe, NM: School of American Research Press.
- KROSKRITY, P. V. 2000b. „Regimenting Languages“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 1–34.
- KROSKRITY, P. V. 2000c. „Language Ideologies in the Expression and Representation of Arizona Tewa Ethnic Identity“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 329–359.
- KUIPERS, J. C. 1998. *Language, Identity, and Marginality in Indonesia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KULLICK, D. 1992. *Language Shift and Cultural Reproduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LIPPI-GREEN, R. 1997. *English With an Accent: Language, Ideology, and Discrimination in the United States*. London: Routledge.
- LYONS, J. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

MAY, S. 2001. *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism, and the Politics of Language*. London: Longman.

MILROY, J. i L. MILROY. 1999. *Authority in Language, Investigating Language Prescription and Standardisation*. London: Routledge.

MORGAN, M. 1993. „The Africanness of Counterlanguage among African Americans“. U *Africanisms in Afro-American Language Varieties*, ur. S. Mufwene. Athens: University of Georgia Press, 423–435.

MORGAN, M. 1996. „Conversational Signifying: Grammar and Indirectedness among African American Women“. U *Interaction and Grammar*, ur. E. Ochs, E. A. Schegloff i S. A. Thompson. New York: Cambridge University Press, 405–434.

OCHS, E. i B. B. SCHIEFFELIN, B.B. 1984. „Language Acquisition and Socialization: Three Developmental Stories and Their Implications“. U *Culture Theory: Essays on Mind, Self, and Emotion*, ur. R. A. Shweder i R. A. LeVine. Cambridge: Cambridge University Press, 276–320.

ORTNER, S. 1984. „Theory in Anthropology since the Sixties“. *Comparative Studies in Society and History*, vol. 26: 126–166.

PAGLIAI, V. 2000. „Lands I Came to Sing: Negotiating Identities and Place sin the Tuscan ‘Contrasto’ “. *Pragmatics*, vol. 10: 125–146.

PEIRCE, C. S. 1931–58. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, ur. C. Hartshorne i P. Weiss, vol. 1–6; A. W. Burks, vol. 7–8. Cambridge, MA: Harvard University Press.

PHILIPS, S. U. 1998. *Ideology in the Language of Judges*. New York: Oxford University Press.

PHILIPS, S. U. 2000. „Constructing a Tongan Nation-state through Language Ideology in the Courtroom“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 229–257.

REYNOLDS, J. F. 2002. „Maya Children’s Practices of the Imagination: (Dis)Playing Childhood and Politics in Guatemala“. Unpublished doctoral dissertation, University of California, Los Angeles.

ROSALDO, R. 1988. „Ideology, Place, and People without Culture“. *Cultural Anthropology*, vol. 3: 77–87.

- RUMSEY, A. 1990. „Wording, Meaning, and Linguistic Ideology“. *American Anthropologist*, vol. 92: 346–361.
- SCHIEFFELIN, B. B. 2000. „Introducing Kaluli Literacy: A Chronology of Influences“. U *Regimes of Language*, ur. P. V. Kroskrity. Santa Fe, NM: School of American Research Press, 293–327.
- SCHIEFFELIN, B. B., K. A. WOOLARD i P. V. KROSKRITY, ur. 1998. *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.
- SCHIFFMAN, H. E. 1996. *Linguistic Culture and Language Policy*. London: Routledge.
- SILVERSTEIN, M. 1979. „Language Structure and Linguistic Ideology“. U *The Elements*, ur. P. Clyne, W. Hanks i C. Hofbauer. Chicago: Chicago Linguistic Society, 193–248.
- SILVERSTEIN, M. 1981. „The Limits of Awareness“. *Working Papers In Sociolinguistics*, vol. 84. Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory [Ponovno tiskano u DURANTI, A., ur. 2001. *Linguistic Anthropology: A Reader*. Malden, MA: Blackwell, 382–402.]
- SILVERSTEIN, M. 1985. „Language and the Culture of Gender“. U *Semiotic Mediation*, ur. E. Mertz i R. Parmentier. New York: Academic Press, 219–259.
- SILVERSTEIN, M. 1996. „Monoglot ‘Standard’ in America“. U *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*, ur. D. Brenneis i R. Macaulay. Boulder, CO: Westview Press, 284–306.
- SILVERSTEIN, M. 1998A. „The Uses and Utility of Ideology: A Commentary“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 23–45.
- SILVERSTEIN, M. 1998B. „Contemporary Transformations of Local Linguistic Communities“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 27: 401–426.
- SPITULNIK, D. 1998. „Mediating Unity and Diversity: The Production of Language Ideologies in Zambian Broadcasting“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 163–188.
- SWIGART, L. 2000. „The Limits of Legitimacy: Language Ideology and Shift in Contemporary Senegal“. *Journal of Linguistic Anthropology*, vol. 10: 90–130.
- TSITSIPIS, L. D. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*. Oxford: Clarendon Press.

- VAN DIJK, T. 1998. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- VOLOŠINOV, V. N. 1973. *Marxism and the Philosophy of Language*. New York: Seminar Press.
- WILLIAMS, R. 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- WODAK, R. 1989. *Language, Power, and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam: Walter Benjamins.
- WOOLARD, K. A. 1985. „Language Variation and Cultural Hegemony: Toward and Integration of Sociolinguistic and Social Theory“. *American Ethnologist*, vol. 2: 738–748.
- WOOLARD, K. A. 1989. *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.
- WOOLARD, K. A. 1998. „Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry“. U *Language Ideologies*, ur. B. B. Schieffelin, K. A. Woolard i P. V. Kroskrity. New York: Oxford University Press, 3–47.
- WOOLARD, K. A. i B. B. SCHIEFFELIN. 1994. „Language Ideology“. *Annual Review of Anthropology*, vol. 23: 55–82.
- ZENTELLA, A. C. 1997. *Growing Up Bilingual: Puerto Rican Children in New York*. Malden, MA: Blackwell.